

Šli smo se sociologijo in se pri tem tudi smejali

Iz pogovora z dr. Petrom Klinarjem

Tako je prof. dr. Klinar (s parafrazo na S. Drakulič) naslovil odgovore na vprašanja, na katera je odgovarjal v četrtek, 7. aprila 1994, ko se je veliko sociologov/inj zbralo na Sociološkem večeru pri Mraku, da bi proslavili njegovo šestdesetletnico. Takrat nihče niti v sanjah ne bi mogel pomisliti, da se vidimo zadnjič in da smo se tistega večera resnično poslednjič tudi od srca nasmejali, ko nam je naš cenjeni učitelj in kolega pripovedoval zgode in nezgode iz svojega bogatega življenja. V nedeljo, 10. aprila, dopoldne ga je iz naše srede iztrgala nagla smrt. Ko smo si pretreseni sporočali to novico, je vsakdo, ki je bil na Sociološkem večeru, poudaril/a, kako prav je storilo Slovensko sociološko društvo, da je organiziralo ta večer.

Na pobudo mnogih navzočih bomo iz tistega »izpraševanja« predstavili nekatere pomembnejše dele odgovorov na vprašanja, ki jih je 28. marca 1994 v pisni obliki postavila jubilarntu prof. dr. Maca Jogan. Ker pogovor ni bil sneman, – žal – pri tem lahko uporabimo delno spomin navzočih, predvsem pa teze za odgovore, ki jih je na 8 straneh zapisal dr. P. Klinar in nam jih je ljubeznivo odstopila njegova soproga, gospa Sonja Klinar.

Potem ko je predsednica UO SSD dr. Zinka Kolarič voščila prof. dr. Klinarju ob pomembnem jubileju in ko smo trčili s čašo šampanjca, je pogovor vodila dr. M. Jogan, ki je slavljencu postavljala vprašanja po vnaprej zapisanem vrstnem redu.

M. Jogan: Tvoja sodniška praksa je bila brez dvoma zelo zanimiva in Ti je pustila marsikakšno izkušnjo, ki si jo lahko kasneje s pridom uporabil pri raziskovanju, poučevanju in interpretiranju pojavov, s katerimi se zlasti ukvarja »sociologija vsakdanjega življenja«. Bi morebiti povedal kaj zanimivega s tega področja, hkrati pa pojasnil, kateri ključni momenti so prispevali k Tvoji odločitvi za »prekvalifikacijo« in preusmeritev na sociologijo?

P. Klinar: Ja, kot večina prvih sociologov, sam še nisem študiral sociologije, se je pa moje zanimanje za družbeno problematiko začelo že zgodaj, zlasti v klasični gimnaziji, kjer so bili profesorji zelo zahtevni, pa tudi intelektualno okolje na tej »šuli« je bilo zelo spodbudno. Ko sem se odločil za študij prava, so me pritegnila predvsem predavanja prof. Goričarja. Študentsko zanimanje za snov se je povečalo zlasti pri obravnavi Morganovih ugotovitev o razvoju družine, privatne lastnine in države – takrat je to bilo še glavno čtivo za obravnavo družine. Utrujenost in naveličanost sta popustili zlasti pri vprašanju promiskuitete v praskupnosti. Da ne bi mislili, da sem se zanimal samo za takšne vidike, naj povem, da sem prstovoljno obiskoval tudi seminar o zgodovini socioloških doktrin pri prof. Goričarju.

Ko sem bil sodnik v Celju – to so bili zelo dinamični družbeni časi kmalu po drugi svetovni vojni, uvajanje nekaterih revolucionarnih ukrepov, začetki samoupravljanja – sem kmalu spoznal, da je »sodnija« s svojo rutino premalo in da se pri preiskovanju posameznih primerov sodnik premalo pogloblja v vzroke nekega (kaznivega) dejanja. To sem zlasti spoznal, ko sem moral kot mlad neizkušen sodnik soditi detomorilki, ki je umorila svojega otroka med poporodnimi motnjami. Takrat sem se začel poglobljati ne le v njeno psihološko stanje, temveč predvsem v socialne in ekonomske razmere obdolženke. Moje prizadevanje je bilo pohvaljeno.

Lahko bi vam povedal veliko anekdot iz svoje sodniške prakse, vendar ni dovolj časa. Nekaj jih pa le moram povedati. Tako sem moral nekoč reševati tožbo za razvezo zakona, ker je mož svojo ženo pred vsemi znanci in sodniki zmerjal s »kurbo«. Ko je bil mož na spravnem pogovoru, je obljubil, da žene ne bo več zmerjal, žena pa je umaknila tožbo. Nekaj dni za tem pridrvi žena naravnost v mojo pisarno in zakliče: »Gospod senator, moj mož mi je spet rekel kurba!« Pomiril sem jo in ji rekel, naj gre domov in možu pove, naj se zglesi na sodišču, ker ni upošteval obljube, ki jo je dal na sodišču. Drugi dan spet pride k meni vsa zaskrbljena in ko jo vprašam, kako je, mi odgovori, da jo je spet zmerjal v veliki družbi in na ves glas. Vprašam jo, ali ga je opozorila na to, kaj je obljubil sodniku, pa mi odgovori: »Takrat je vzrožil in rekel, saj je on tudi ena kurba! Pomislite, gospod senator, vas je zmerjal.« Ženski sem povedal, da bo kaznovan, če še enkrat žali uradno osebo. Pozneje je ni več zmerjal in tudi razvezala se nista – verjetno se je mož bal.

Druga anekdota: Ko sem obdolžencu rekel, da je v dveh mesecih povozil pet ljudi, je vprašal: »Koliko pa je dovoljeno na mesec?«

Ja, kaj vse sem doživel med svojo sodniško prakso! Čisto praktične potrebe in neznanje nekaterih »varuhov reda« so me npr. prignale k temu, da sem moral predavati o kombinatu. Neki miličnik je namreč pisal za dva, ki nista bila poročena in sta živela skupaj, da živita v »kombinatu«. Seveda sem moral predavati v okviru DU za izredne študente tudi o sociologiji, čemur so prisluhnili tudi mnogi ugledni diplomanti z drugih fakultet.

M. Jogan: Kaj je pomenila »Obča sociologija« na Visoki politični šoli v šestdesetih letih 20. stoletja; kakšna so bila razmerja med visoko politiko in nosilci ter tudi začetnimi producenti sociološkega znanja?

P. Klinar: Pravzaprav smo imeli dve obči sociologiji. Eno je predstavljal Goričar s svojim učbenikom, v katerem se je v delu o posebnih strukturah ukvarjal s procesi, skupinami, institucijami, mobilnostjo, stratifikacijo, z odnosom teorija – empirija, itd. Ta je bila bolj moderno usmerjena in se je naslanjala tudi na takrat znane tuje sociologe (npr. Fichterja). Druga obča sociologija je bila Ziherlova, pri kateri je šlo za stroge dialektično materialistične koncepcije z dogmatsko razlago odnosov baza – nadstavba. Učni načrt obče sociologije je bil moderno zasnovan, kar so nam zavidali tudi sociologi v Beogradu in deloma v Zagrebu.

Pomembno vlogo je takrat odigralo tudi zgodnje delovanje Instituta za sociologijo, ki se je usmerjal predvsem v empirične raziskave, nekoliko kasneje pa empirično raziskovanje v okviru centrov na VŠSPN oziroma FSPN (npr. SJM). V začetku je to raziskovanje izhajalo večkrat iz eklektičnih teoretskih temeljev.

Jaz sem se v sociološko pedagoško in raziskovalno delo vključil z zamudo, saj so se nekateri kolegi (npr. Z. Mlinar) že prej pripravljali (npr. v Beogradu na Inštitut

društvenih nauka) za sociologijo. Bilo pa je vsekakor prijetno sodelovati s prof. Goričarjem, saj je bil tolerant in je spodbujal k lastnemu delu.

Kakšni so bili odnosi s politiko (politiki)? Za politično sfero bi lahko rekel, da je bila precej neuka in da so politiki predvsem pričakovali, da bodo izsledki empiričnih raziskav potrjevali njihovo orientacijo. VŠSPN se je sorazmerno hitro začela postavljati na lastne noge. Vendar pa razvoj v smeri FSPN pri politikih ni bil preveč zaželen. Prišlo je tudi do odkritih konfliktov, ki so se razrešili s čistko v začetku sedemdesetih let.

M. Jogan: V svoji univerzitetni karieri si se udeležil veliko domačih in mednarodnih znanstvenih srečanj. Lahko bi pripovedoval dneve in dneve, kako je bilo kje, a žal ni časa. Zato Te prosim, da bi pobrskal po košari spomina in potegnil na dan najzanimivejšo (pretresljivo, ganljivo, itd.) doživetje (lahko tudi iz čisto erotičnega področja – skratka brez vsebinskih omejitev) na kakšnem domačem in mednarodnem srečanju.

P. Klinar: Udeležil sem se mnogih srečanj in o njih tudi pisal. Ker sem o enem sestanku pisal preveč kritično, mi je takratni urednik Naših razgledov svetoval, naj se podpišem s psevdonimom. Tako sem res najbolj kritične ocene pisal pod vzdevkom Pavel Zagozdnik.

M. Jogan: Kot uspešen sociolog moškega spola nisi imel tudi nikakršnih ovir pri vključevanju v različne položaje vodenja in upravljanja katedre oziroma fakultete. Bi lahko povedal kakšno zanimivost s tega področja delovanja? Kaj je bilo prijetnejše (biti v vlogi predstojnika ali dekana) in kje si se počutil bliže Webrovemu idealnotipskemu »Führerju« v »racionalnem tipu oblasti«?

P. Klinar: Zdi se mi, da gre tu za namigovanje na mizoginost. Ta pojem sem namreč spoznal, ker sem večkrat v komisijah za obrambo nalog, ki jih delajo pri Maci (smeh navzočih). Moram poudariti, da dobro shajam z »nežnim« spolom, kar se kaže tudi v tem, da sem predstojnik oddelka, v katerem vse katedre vodijo ženske.

Do vodenja nisem nikoli imel kakšnega posebnega veselja. To delo sem opravljal vedno z visoko stopnjo odgovornosti, poskušal sem biti takten in uvideven do vseh, težil sem k učinkovitosti in k temu, da ne bi nikomur povzročal krivic. Najtežje sem postal predstojnik sociološke katedre po Ziherlu, ki tega mesta ni želel zapustiti. Dvakrat sem bil prodekan in enkrat dekan in v tem času sem imel obilico skrbi z VIPI, s selitvijo knjižnice (v sedanje prostore, ki so že tudi zdavnaj pretesni), s političnimi pritiski in tako naprej. Nikoli nisem nastopal kot »Führer«, ki bi deloval samovoljno, ampak sem vedno poskušal pritegniti čim več ljudi k odločanju.

Zelo prijetno je bilo vodenje SSD. Takrat sem spodbujal lokalno organiziranje, imeli smo nekaj pomembnih znanstvenih srečanj (medklic – npr. v Murski Soboti, na Otočcu), trudil sem se za družabnost (medklic – joj, kako lepo smo prepevali v Murski Soboti!).

M. Jogan: »Videl povsod si, kak' iščejo d'narce«, bi rekel pesnik, ko bi ocenjeval Tvojo dejavnost v različnih zunanjih ustanovah in (samoupravnih, državnih, itd.) telesih. Kako bi ocenil tendence na tem področju in pomen osebnosti v teh prizadevanjih?

P. Klinar: Od sodelovanja predvsem ni bilo nič »d'narcev«! Sicer pa sem v to dejavnost vstopal kot sociolog, ki ne čaka na prehod v politično kariero, temveč

sem ostajal samostojen in odločen, da ostanem v raziskovanju in zato tudi kritičen. Tudi to delo sem vedno jemal resno: preštudiral sem vsa gradiva, pripravil pripombe, predloge itd. Sem pa naletel na veliko improvizacij in neznanja pri ljudeh na pomembnih položajih, zato bi bilo koristno, da bi bilo v politiki več intelektualizma, da bi se bolj spoštovalo znanje in da ne bi mnogi bili o sebi prepričani, da vse vedo.

Med osebno uspešne bitke štejem vsekakor prizadevanja za ohranitev FSPN, za ohranitev programov, potem pridobitev sredstev za ureditev in preselitev knjižnice in denarja za raziskovalno delo.

M. Jogan: Kot učitelj si imel veliko stikov s študenti in študentkami; kakšna je tvoja ocena (»nach eigener Anschauung«) prevladujočih lastnosti študentske populacije v zadnjih tridesetih letih po nekaterih kriterijih (resnost, prizadevnost, kreativnost, olikanost, itd.). Si začutil kdaj tudi posebno nagnjenje do kakšnega študentskega človeškega bitja – oziroma, ali se Ti zdi, da se to lahko zgodi? Kakšno strategijo bi ubral, ali bi se prepustil »samoregulaciji sistema dveh«?

P. Klinar: Študentsko populacijo lahko razdelim v več stopenj.

1. V prvem obdobju so bili izjemno prizadevni, nekateri tudi domišljavi (npr. starejši, ki so bili na položajih) in ob koncu študijskega leta je bilo veliko nervoze, pa ne toliko zaradi izpitov kot zaradi ugibanj, kam in na kakšen položaj bodo odšli. Iz te generacije jih je nekaj ostalo tudi na VŠSPN (npr. S. Kranjc, Z. Roter).

2. Drugo obdobje zaznamujejo maloštevilne generacije prave študentske populacije. To so bili aktivni študentje, med njimi in učitelji je bilo veliko stikov v seminarjih in pri raziskovalnem delu, pa tudi na neformalni ravni (npr. brucovanja, športne prireditve); razmerje med učitelji in študenti je bilo ugodno in iz te generacije je prišlo nekaj znanih osebnosti v novinarstvu in politiki. Izpiti so pogosto predstavljali dvojno nerodnost.

3. Uporniško-revolucionarna generacija je težila predvsem k rušenju študijskega režima, ni hotela plačevati stanarine v študentskem domu, študijske programe je hotela »marksistično« prenoviti in ni ji bilo veliko mar klasično preverjanje znanja. Na izpitu tak študent ni odgovarjal na vprašanja in ko sem prosil, da navede razlog, sem dobil odgovor: »Vprašanje me ne zanima!«

4. Množična generacija študentov povojnega blagostanja in baby-booma. Za to sodobno populacijo je značilno, da je malo stikov med učitelji in študenti (pisni izpiti, nekatera predavanja so celo v kinodvorani), študentje kažejo manjšo pripravljenost za večje študijske napore, željni so zabave, olikanost pa že rahlo narašča: nekateri že odzdravljajo.

M. Jogan: Po malce hudomušnem vprašanju pa spet zelo resno: bil si tudi predsednik SSD in na ustanovnem kongresu slovenskih sociologov (in že takrat tudi sociologinj); katera delovanja so po Tvoji oceni vredna posebnega zgodovinskega kolektivnega spomina; kje so morebiti praznine v društveni organiziranosti?

P. Klinar: Lahko bi celo govorili o »ljubljski sociološki šoli«, ki je v skromnih razmerah imela stike s svetom. Tako so mnogi slovenski sociologi imeli vplivne nastope na različnih mednarodnih srečanjih, vodili so npr. raziskovalne komiteje v ISI itd. To tradicijo je vsekakor treba gojiti naprej!

Pomembno je tudi, da se je sociologija institucionalizirala na FSPN in na FF, ni pa dovolj ustrezno navzoča na drugih fakultetah in tudi ne na ravni srednje šole. Glede javnosti SSD naj omenim, da je društvo prispevalo k demokratizaciji slovenske družbe tako, da je s strokovnimi srečanji razsvetljevalo in ozaveščalo javnost ter razkrivalo krizne značilnosti takrat, ko je večina še mislila, da obstaja čvrst sistem. Zato so nekateri tudi imenovali sociologe »krizologi«.

Ad futurum: treba bi bilo težiti po enakovrednosti v mednarodnih projektih, zdaj smo ponekad le izvajalci, bolj bi morali aktivirati mlade kadre; več skrbi bi morali posvečati stanju sociologije v srednjih šolah; več bi morali storiti za profesionalno kontrolo; bolj bi si morali prizadevati za dvig profesionalne morale in ugleda sociologov/inj v poklicih zunaj akademskih ustanov. Potrebno bi bilo tudi javno delovanje – tako da bi opozarjali na nevarnosti ekstremne politične polarizacije, ksenofobije, etnofobije.

M. Jogan: Za uvod v večer je bilo kar dovolj vprašanj. Vendar pa ne morem nehati spraševati, dokler ne poprosim še za eno malenkost. Dr. Peter Klinar (kot bi začel novinar Terček), Ti si znan tudi kot človek, ki s humornimi injekcijami velikokrat razprši napetosti in prispeva k uresničevanju Levstikovega napotila o tem, da bi jako koristil Slovincem človek, ki bi »znan resne stvari v prijetne šale zavijati«.

Tvoje novoletne kronike bodo ostale neizbrisne v spominskih usedlinah marsikaterega udeleženca proslav na VPŠ, VŠSPN, FSPN in FDV enega ali drugega spola. Bi povedal kakšen krajši odlomek iz tiste kronike, ki Ti je bila najbolj pri srcu in v kateri si presegel časovno zamejenost – torej iz tistih zapisov, ki imajo trajno vrednost?

P. Klinar: Ali imajo trajno vrednost ali ne, tega ne vem, ampak, če že hočete (pa saj ste me že dovolj poslušali – medklic: ne, ne, kar govori!), dobro, vam jih nekaj povem.

Tale je iz leta 1985 »Aspiracije po intergrupni mobilnosti«:

Glej, glej, glavica bistra,
zvit profesor, preudaren mož,
sčasoma boš še za ministra,
ako vedno priden boš!

Iz sodobnosti pa je »Družboslovec v tranziciji«:

Je na smeh pozabil,
za zabave on ne ve,
o ljubezni ne sanjari,
nič ne pije, nič ne je.

M. Jogan: *Hvala za prijaznost in še veliko uspešnih in srečnih let!*